

Finlandssvenskan och språkvården i internationellt perspektiv

Artikelförfattaren är ordförande för Svenska språknämnden i Finland och professor i svenska vid Vasa högskola. Artikeln är den första i en serie småskrifter om finlandssvenskans situation, som språknämnden planerar att publicera.

Hur språkvården för ett visst språk utformas beror i väsentlig grad på det vidare sociala och politiska sammanhang som språkgemenskapen i fråga befinner sig i. Det är sambandet mellan språkvården och detta vidare sammanhang som vi skall studera här.

Vi begränsar oss i huvudsak till skriftspråk. I korthet kan endast noteras att det i fråga om talspråk finns olika traditioner. Inom den brittiska engelskan och åtminstone delvis i samväldet har det nedärvda goda uttalet (received pronunciation) en ställning som ingen talspråksform i svenskan. Trots detta har amerikanerna ett uttal som på många sätt avviker från det brittiska och som i vissa engelskspråkiga länder (t.ex. Nya Zeeland) konkurrerar med det brittiska.

En och samma språkgemenskap behöver inte heller nödvändigtvis ha ett gemensamt skriftspråk. Det kan finnas många, vilket intill nyligen har varit fallet med nordsamiskan. Friulerna i nordöstra Italien — en folkgrupp på några hundratusen människor — saknar ett heltäckande skriftspråk som kunde förena dem. Deras språk är romanskt, men det är inte italienska. Trots en viss skönlitterär tradition på det egna språket saknas det ett skrivet standardspråk som kunde stärka friulernas ställning, och italienskan används i sakliga sammanhang som skriftspråk. Friulerna påminner i det avseendet om den sardiskspråkiga folkgruppen på Sardinien. Den mångomtalade rätoromanska språkgruppen i tidigare mycket isolerade dalar i Schweiz är i dag på väg att få sitt enhetliga skriftspråk; drivkraften är önskan att stärka språkets ställning nu när läget är verkligt kritiskt.

Som de nämnda exemplen visar är det inte självklart att ett språk har en språkvår-

dande tradition på det sätt som svenskan i Finland har det. Liksom samer, friuler, sarder och rätoromaner är finlandssvenskarna i praktiken en språklig minoritet i sitt land. Finlandssvenskarna skiljer sig emellertid från de uppräknade minoriteterna (förutom rätoromanerna) genom att de juridiskt inte utgör en minoritet utan i princip åtnjuter samma status som finnarna. Både ställningen som numerär minoritet och juridiskt jämställd folkgrupp har sina följder för språket.

De flesta finlandssvenskar bor i tvåspråkiga miljöer och arbetar i tvåspråkiga eller enspråkigt finska miljöer. I en mängd sammanhang både inom den offentliga förvaltningen och inom näringslivet produceras texter både på svenska och på finska för att betjäna de två språkgrupperna.

Ofta kommer texter till på finska och översätts till svenska. Så är det vanligen inom den största textproducerande sektorn, statsförvaltningen, även om processen enstaka gånger kan vara den omvända. Det förekommer också att båda texterna kommer till jämsides. En fördel med att arbeta med två språk är att det som texterna behandlar så att säga studeras ur två olika synvinklar på samma gång. Svagheter i resonemanget upptäcks lättare när man arbetar så. Ofta är det översättaren som upptäcker innehållsliga brister och oklara formuleringar, men ibland för sent för att den finska texten skall kunna korrigeras.

Inom internationella organisationer som arbetar med flera språk brukar man förklara fördelarna med flerspråkigt arbete just så. Det som texterna behandlar blir grundligast genomtänkt om det studeras samtidigt på flera språk. Denna motivering ges t.ex. i den internationella standardiseringsorgani-

sationens handbok. Flerspråkigt arbete är effektivt arbete.

Svenskan i Finland skiljer sig emellertid på en mycket väsentlig punkt från samiskan, friuliskan osv., genom att svenska samtidigt är huvudspråk i grannlandet Sverige. Det är förmånligt för en grupp med ett minoritetsspråk att kunna dra nytta av det som annanstans utarbetas på samma språk. Därför är det värdefullt att hålla sig till samma standardspråk. En större grupp med samma språk i majoritetsspråksställning har också en status som gör det naturligt att följa dess språkbruk.

Svenskarna i Sverige påverkar naturligtvis mest utvecklingen av det gemensamma skriftspråket. De skriver de flesta svenska texterna — även om det är värt att påpeka att mindre grupper generellt tycks ha en proportionellt sett högre kulturell produktivitet än större (mångfaldens rikedom). Finlandssvenskarna läser mycket rikssvenska texter, böcker, tidningar och tidskrifter — men också vår egen tidnings- och tidskriftsflora är mångsidig och vår bokutgivning riklig.

Språkgemenskaper som påminner om den finlandssvenska blir närmast grupper som den franska i Canada och den finska i Sverige. I viss mån kan finlandssvenskarnas situation också jämföras med både flamländarnas och de fransktalandes i Belgien. Alla dessa gruppers språk existerar i ett korstryck. De har behovet att vårda sin egenart under inverkan av ett främmande språk i grannskapet samtidigt som de vårdar sin anknytning till standardspråket i en annan miljö (Frankrike, Finland, Holland).

Finlandssvenskans skriftspråk bör enligt dessa principer utvecklas i enlighet med vanlig standardsvenska — men skall därtill innehålla uttryck på svenska för en verklighet i Finland som saknar motsvarighet i Sverige.

Svenskan i Finland och finskan i Sverige är ur språkvårdens synvinkel i flera avseenden spegelbilder av varandra. Vissa mycket väsentliga skillnader finns dock som påverkar språkvårdens villkor. Svenskan är ett av de två juridiskt jämställda officiella språken i Finland. Detta innebär att alla lagar och förordningar ges på finska och svenska.

En mängd text som skrivs vid våra ämbetsverk måste formuleras på båda språken. Av kulturella, ekonomiska och historiska skäl är svenskan också ett viktigt språk för hela Finland på ett helt annat sätt än finskan för Sverige.

En skillnad i jämförelse med relationen franska — engelska är att finskan och svenskan är så olika varandra strukturellt sett. Svenskan kan inte överta lånord ur finskan utan att det blir påfallande, men franskan kan nästan omärkligt ta emot lånord ur engelskan. I gengäld har finskan och svenskan likartade traditioner när det gäller att bilda sammansatta ord, och det går därför lätt att mer eller mindre omärkligt ta in s.k. översättningslån från finskan till svenskan och vice versa.

Tvåspråkigheten i Finland jämförs ibland med tvåspråkigheten i Norge. När man talar om den norska tvåspråkigheten syftar man på de två norska skriftspråken, bokmål och nynorsk. Men det är bara skriftspråken som är två — utgående från skriftspråket kan man inte veta mycket om hur en norrmans talspråk låter. Båda de norska skriftspråken är norska, och den norska tvåspråkigheten kan därför inte jämföras med den finländska.

För den finlandssvenska, fransksbelgiska och franskanadensiska språkvården är de väsentliga målen desamma, eftersom språkgemenskapernas språkplanering har så många gemensamma drag. Det anses ändamålsenligt att hålla skriftspråket nära språket i språkområdets huvudland, och provincialismer i språket diskuteras därför ofta. Alla försöker i vårdat språk undvika provincialismer som inte är nödvändiga eller har klara fördelar framför uttryck i huvudlandets standardspråk. Tvåspråkigheten i de tre språkgemenskapernas samhällen kräver också arbete med översättningsproblem och åtgärder mot påverkan från det andra språket i samma samhälle.

Genom att de tre språkgemenskaperna har ett standardspråk som också används i större språkgemenskaper — i andra länder — har de själva fördelar som är väsentliga för deras möjligheter att upprätthålla ett tillräckligt mångsidigt kulturellt utbud på sitt eget språk.